

Bilgi, Bilgi Nesnesi ve Bilgi Süreci ya da Marksizm Felsefesiz Olabilir mi?

Mustafa Bayram Mısı

'Her felsefenin ve özellikle modern felsefenin büyük temel sorunu, düşüncenin varlık ile ilişkisi sorunudur' der Engels, *Ludvig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*'nda (1992:24). Bilginin doğası, hakikat ve Marksist felsefe üzerine 'felsefi' fikirler ileri sürülen bu yazıda da nihai olarak temel sorun bu: Düşüncenin varlık ile ilişkisi. Bu temel sorun karşısında bir tutum belirlemeden adım atmak mümkün değildir felsefede. Açık ki Engels gibi felsefi olarak materyalist ama şu çağın ya da bu çağın görgül, mekanik ya da metafizik bir materyalizmine bağlı değil, felsefe tarihi içinde soyutlanmış olduğu biçimiyle, sonul olarak materyalist olunması gerektiğini kabul ederek başlayacak bu yazı.

Bu temel sorun, bu kadar kolaylıkla aşılacak bir sorun değil. Yazının ilerleyen bölümlerinde felsefi madde kategorisinin gerekliliğini tartışırken, bu temel soruna tekrar dönülecek. Bir kez felsefi

olarak materyalist bir tutum felsefi bilgi olarak edinildikten sonra, bilginin doğası üzerine düşünmek kolaylaşır; zira şu önermeler birer temel kabul haline dönüşür:

1. Bilgi, bilgi nesnesi hakkındadır.
2. Bilgi, hakkında olduğu bilgi nesnesinin, insan anlığı tarafından edinilebilecek tek biçimidir. İnsan anlığı bilgi nesnelerini, bilgi aracılığıyla ayırıştırır.
3. Bilgi nesnesi, nesnel doğa ve insanal doğa ya da toplumsal ilişkilerden ibaret değildir; bilginin kendisi de bir bilgi nesnesi olabilir ve insan anlığının, bilgi nesnesi olan bilgiyi ediniminin tek biçimi yine bilgidir.

Bunları bir kez kabul etmekle de, bilginin toplumsal ya da tekil bir insan anlığı tarafından edinildiğini kabul etmiş oluyoruz. Bu kabulde bir tartışma ve bir de zaaf var. Tartışma, zihnin salt maddi olarak mı (beyin), yoksa insanal doğanın insan tarafından temellükü (tin)

olarak mı kavranacağı üzerine döner; zaaf ise, felsefi idealizmin en güçlü olduğu yere götürür bizi; insan zihninin asıl 'gerçek' olduğu, her şeyin aslında Mutlak Fikir den ibaret olduğu tezine... Bu yazıda tartışacağımız noktalardan biri de budur; bu metin içinde, tek bir kez bile insan anlığı, tekil insanın duyuları -sezgileri- ya da bilgi edinimine ilişkin nörotik gelişmişliğini ifade etmemektedir. İnsan anlığı, ancak bilgi sürecinin içinde, bilginin gerek insan teki tarafından (nörotik gelişkinliği sayesinde) gerekse toplumsal olarak edinimi sırasında karşımıza çıkan bir ilişkidir sadece. Bu bakımdan, örnek olsun, insan anlığı, bazen bir kitaptır, bazen bir makine, bazen bir felsefi söylev... Bu yazıda felsefi olarak materyalizm benimsendiği için, bilgi sürecinin kendisinin bile bir kez bilgi nesnesi olmakla (örneğin bu yazıda olduğu gibi) çemberin içine kapanacağı bir Mutlak Fikir in kalmamış olduğu üzerine konuşmak fazladan bir iş olarak görülebilir.

Nihayet burada tartışacağımız bir diğer sorun, hakikat ya da bilginin bilgi nesnesi olan değil, bilgi nesnesi olmasa da var olduğunu kabul ettiğimiz, nesnel ve insanal (beşeri) doğadaki ilişkileri açıklama gücüdür. Bu sorun yazı içinde, Marx ve Engels in açtığı yoldan tartışılacaktır elbette; tarih dışı biçimde mutlak olan yasalar (Hakikat ler) yoktur ama bilgi, hakkında olduğu bilgi nesnesinin edinimini, nesnel ve insanal doğadaki mevcut ilişkilerin genel akışını, yasalılığını açığa çıkaracak şekilde gerçekleştirebilir. Yani insan, doğayı ve dünyayı yorumlayıp, değiştirebilir. Böylece insan faaliyetinin bütün bu tartışma içindeki merkezi rolü belirir. Felsefi materyalist konum, bilgi süreci üzerine düşünürken insan faaliyetini merkezine almak; açıklamayı, insan faaliyetinin ayrıntıların bilgi nesnesinin ontolojik bir bütünlüğü olduğunu gözeterek yapmak zorundadır. Marx'ın büyük eserinden öğrenilecek en önemli felsefi tez budur.

Birinci Ara: Bilgi Süreci'nin Doğası Üzerine; Alman İdeolojisi'nden Pasaj ve Bir Yorum

Marx ve Engels Alman İdeolojisi'nde şöyle yazar:

Fikirlerin, anlayışların, ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine (Verkehr), gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri (geistige Verkehr), bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb.

dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretenler insanların kendileridir, ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişkinlik düzeyine tekabül eden -ve alabilecekleri en geniş biçimlere varıncaya kadar - karşılıklı ilişkilerinin (*Verkehr*) koşullandırdığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan (*das bewusste Sein*) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki *camera obscura*'daymış [karanlık oda, ç.] gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağıtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir.

Gökten yeryüzüne inen Alman felsefesinin tam tersine, burada, yerden gökyüzüne çıkılır. Başka deyişle, etten ve kemikten insanlara varmak için, ne insanların söylediklerinden, imgelerinden, kavradıklarından ve ne de anlatıldığı, düşünüldüğü, imgelendiği ve kavrandığı biçimiyle insandan yola çıkılır; gerçek faal insanlardan yola çıkılır ve bu yaşam sürecinin ideolojik yansı ve yankılarının gelişmesi de, insanların bu gerçek yaşam süreçlerinden hareketle ortaya konulabilir. Ve hatta insan beyninin olağanüstü hayalleri (*Nebelbildungen*) bile deneysel olarak saptanabilen ve maddi temellere dayanan, insanların yaşam süreçlerinin zorunlu yüceltmeleridir. Bu bakımdan ahlak, din, metafizik, ve ideolojinin tüm geri kalan kısmı ve bunlara tekabül eden bilinç biçimleri, artık o özerk görünümelerini yitirirler. Bunların tarihi yoktur, gelişmeleri yoktur; tersine, maddi üretimlerini ve karşılıklı maddi ilişkilerini (*Verkehr*) geliştiren insanlar, kendilerine özgü olan bu gerçek ile birlikte hem düşüncelerini, hem de düşüncelerinin ürünlerini değiştirirler. Yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır. Birinci durumda, sanki canlı bir bireymiş gibi bilinçten yola çıkılmaktadır; gerçek yaşama tekabül eden ikinci durumda ise, gerçek yaşayan bireyin kendisinden yola çıkılır ve bilince de o bireyin bilinci olarak bakılır. Bu bakış tarzı, öncüllerden yoksun değildir. Bu tarz gerçek öncüllerden yola çıkar ve onları bir an için bile olsa terk etmez. Bu öncüller insanlardır, ama herhangi bir düşlemsel yalıtılmışlık ve değişmezlik içindeki değil, belirli koşullar altındaki gerçek, ampirik olarak gözlemlenebilir gelişme süreci içindeki insanlardır. Bu faal yaşam süreci bir kez ortaya kondu mu, tarih, kendileri daha da soyut olan ampiristlerinki

gibi bir cansız olgular derlemesi olmaktan, ya da idealistlerinki gibi hayali öznelerin hayali eylemi olmaktan çıkar. Demek ki, gerçek yaşamda, kurguculuğun bittiği yerde pozitif bilim; insanların pratik faaliyetinin, gösterdikleri pratik gelişme süreçlerinin ortaya konuluşu başlar. Bilinç konusundaki boş sözler biter, onların yerini gerçek bilgi almalıdır. Gerçeğin kendisi ortaya konduğunda, özerk felsefe varlık ortamını yitirir. Onun yerini, olsa olsa insanların gösterdikleri tarihsel gelişmenin gözlemlenmesinden çıkartılabilecek en 'genel sonuçların bir sentezi alabilir. (1992:41-3)

Bu meşhur pasajın tümünü aktarmadan bu yazı devam edemezdi. Bir kez pasaj spekülasyona yer bırakmayacak kadar açıktır. Marx ve Engels, şunu söylüyorlar: İnsanal doğa, tarihsel bir varlıktır. Bunu, tarihi nesne edinen bilgi süreci ve bilgi yoluyla (sonradan bu tarihsel materyalizm olarak adlandırılacaktır) gerçek öncüllerden (insanlardan) yola çıkarak daha önceki kurguculuğa dayalı ve tarihsiz (Alman felsefesi gibi ya da dinsel dogmalar gibi) bilgilerden kurtulmak mümkün olur ve 'bilinç konusundaki boş sözler biter, onların yerini gerçek bilgi' alır. Bu pasajdan, tartıştığımız sorun dolayısıyla çıkardığımız şey, Marx ve Engelsin bilgi nesnesini ayırıştırma yoluyla, insanal doğa üzerine gerçek bilgi edindikleri ve bu yolla, felsefenin spekülasyonundan kaçarak tarihsel bir varlık olarak insanal doğanın bilgisini edinmeye giriştikleridir. Dolayısıyla daha yazının başında, şu uyarıyla karşılıyoruz: Felsefenin spekülasyon alanı, çıkılmaz bir bataklıktır; felsefe ancak gerçek bilgi (buna ileride bilimsel bilgi denilmesi gerektiği önerilecek) tarafından kuşatılmak suretiyle insan özgürleşmesini kendisine bilgi nesnesi edinebilir.

Fakat bu pasajın burada yer almasının esas önemi, bir: bilgi nesnesi olup olmamasından bağımsız olarak nesnel ve insanal doğadan söz edilmektedir; iki: insan anlığı, sadece insan tekine atfedilmemekte, bir 'toplumsal zihin'den söz edilmektedir. Üstelik bu toplumsal zihnin tümüyle bilgi nesnesi haline dönüşmemiş gerçek ilişkiler, -daha sonra tarihsel materyalizmin bilgi nesnesi haline dönüştürüp görünür kılacağı gerçek ilişkiler- tarafından koşullandığı, en azından bir karşılıklılığın olduğu ileri sürülmektedir. Devamla da, bir önceki paragrafta indirgeyerek özetlenmiş olduğu şekliyle, gerçek ilişkileri bilgi nesnesi yapma yolunda adımlar atılmaktadır. Bütün bunlar daha ilk cümlede, bizzat insan faaliyetinden bağımsız yani nesnel ve insanal doğanın insan faaliyeti

dışında bir bilgi nesnesi haline dönüştürülmesinin mümkün olmadığı belirtilerek gerçek bir materyalist temele oturtulmaktadır.

Burada bir tartışmayı tüketmek gerekebilir. O da fikirlerin tarihi ve tarihsizliği üzerine olan ve bu pasaja bağlanan talihsiz tartışmadır. Yapısalcı Marksizm yorumlarında, indirgeyerek söylersek, ideolojinin tarihsizliğine ilişkin bazı belirlemeler vardır. Bu belirlemelerin ancak şu kadarı doğrudur: Pasajda Marx ve Engels, insanal doğayı tarihsel bir varlık olarak bilgi nesnesi haline getiremeyen bilgi süreçlerinin, insanlar arasındaki ilişkileri açıklamayı başaramadığını, insanal doğa tarihsel bir varlık olarak devinirken -maddi üretimlerini ve maddi ilişkilerini geliştiren insanların- artık, bu 'tarihsiz' yani tarihsel varlık olarak insanal doğayı açıklamayan (bir tekabüliyet taşımayan) fikirleri terk ettiklerini/edeceklerini söylemektedir. Nitekim genel olarak nesnel doğaya ilişkin bilimlerin gelişmesi ile 'tarihsiz' fikirler, kapitalizmin belli bir aşamasında ihtiyaç duyulana kadar burjuva anlığı tarafından da görece de olsa itibar yitirmişlerdir.

Devam: Nesnel ve İnsanal Doğa Üzerine

Nesnel olmayan doğa olur mu? Ya da insanal doğa nedir? Bu kavramların aslında Hegel'in olduğunu ama burada farklı anlamlar yüklenerek kullanıldıklarını belirtmek gerekir. Doğanın bilgi nesnesi olarak insan anlığı tarafından edinilmiş ve edinilmemiş bir bütün; aynı şekilde, insanlar tarafından mülk edinilmiş (temellük edilmiş) ve edinilmemiş bir bütün; insanal doğanın da içinde olduğu bir bütün ve nihayet insanal doğanın 'fikirleri' de içeren bir bütün olduğunu belirlemek gerekir. Nesnel doğa kavramı ile burada, insanal doğadan ayrı olana, bilgi nesnesi edinilmemiş olsa da var olana ve genel olarak insanlar tarafından temellük edilmiş olsun ya da olmasın, insanlar tarafından temellük edilebilir olana işaret edilmeye çalışılmaktadır.

İnsanal doğa ile ise açık ki, Marx ve Engels'in 'gerçek bilgi'sini edinmek yolunda bilgi nesnesi haline dönüştürdükleri 'insan ilişkileri', 'tarih ve toplum, elbette insan teki ile 'insan faaliyetini de içerir ve bu ilişkiler içinde kapsar şekilde kastedilmektedir. Biyolojik bir varlık olarak insan bedeni ise nesnel doğa kavramının içine girer. Zaten o yüzden insan bedeni de temellük edilebilir bir nesne olarak insan ilişkileri, tarih ve toplum içinde karşımıza çıkmıştır; çeşitli şekillerde...

İkinci Ara: Marx'ın Hegel'in (Tin'in) Görüngübilim'ine Notlarında Nesnel Varlık ve İnsanal Doğa

Marx, 1844 El Yazmalarında (1979) şöyle yazar:

Doğası kendi dışında olmayan bir varlık doğal bir varlık değildir, doğanın varlığına katılmaz. Kendi dışında hiç bir nesne olmayan bir varlık, nesnel bir varlık değildir. Bir üçüncü varlık için kendisi nesne olmayan bir varlık, nesne olarak hiç bir varlığa sahip değildir, yani nesnel biçimde davranmaz, varlığı nesnel değildir. Nesnel-olmayan bir varlık, bir yokluktur (*Unwesen*). (...)

Ama insan sadece doğal bir varlık değildir, insanal bir doğal varlıktır da; yani kendisi için varolan bir varlık, öyleyse varlığı ve bilgisi içinde kendini türsel varlık olarak doğrulayıp göstermesi gereken türsel bir varlıktır da. Öyleyse ne insanal nesnel, kendilerini araçsız olarak sundukları biçimleri ile, doğal nesnelardır, ne de insanal duyu, araçsız olarak, nesnel olarak olduğu biçimi ile insanal duyarlık, insanal nesnelliktir. Ne doğa-nesnel anlamda- ne de öznel anlamda doğa, insanal varlığa upuygun bir biçimde araçsız olarak vardılar. Ve nasıl ki, doğal olan her şey doğmak zorunda ise, insan da kendi doğum belgesine, tarihe sahiptir, ama bu onun için bilinen bir tarihtir ve bunun sonucu, doğum belgesi olarak, kendi kendini bile bile ortadan kaldıran bir doğum belgesidir. (252-3)

Bu fikirler, Görüngübilimin özeti değil, eleştirisidir. İlk kısım açık ki Mutlak Fikrin olmadığını da söylemektedir. İkinci kısım ise insanal (beşeri) doğanın, tarih yoluyla anlaşılabilir olduğunu açıkça göstermektedir. Pasajlar oldukça açık biçimde, bir önceki bölümde yaptığımız ayrımın atalarıdır ve şu hususta bir uyarıdır: Nesnel doğada da bir başkasıyla bir ilişki içinde olmadan ve bu ilişki olmadan bilgi nesnesi olabilecek bir kendinde varlık yoktur; insanal doğada ise (şimdilik, tarih ve toplum diye indirgeyelim) bilgi nesnesi olan zaten ilişkilerdir. Ya da Marksist yazında daha çok kullanıldığı üzere, süreçtir. Süreç ise insan faaliyeti bağımlıdır ya da daha açık söylersek, gerçekte tek bir bilgi nesnesi vardır ki o da tarihtir; insan faaliyeti yoluyla temellük edilebilir olan nesnel doğa ve bizzat insan faaliyeti tarafından oluşturulmuş olan insanal doğadır.

Devam: Bilgi Süreci'nin Yansıtmadan İbaret Olmadığı Üzerine

Önergeleri hatırlayalım:

1. Bilgi, bir bilgi nesnesi hakkındadır.

2. Bilgi, hakkında olduğu bilgi nesnesinin, insan anlığı tarafından edinilebilecek tek biçimidir. İnsan anlığı bilgi nesnelere, bilgi aracılığıyla ayrıştırır.

3. Bilgi nesnesi, nesnel doğa ve insanal doğadan (ya da tarihsel ve toplumsal ilişkilerden) ibaret değildir; bilginin kendisi de bir bilgi nesnesi olabilir ve insan anlığının bilgi nesnesi olan bilgiyi ediniminin tek biçimi gene bilgidir.

Bu önermelerde, işlevselci bir açıklamadan özellikle kaçılmıştır. Zira, o zaman karşımıza 'yansıtma' sorunu çıkacaktı. Yansıtma kuramı, tarihsel materyalistlerin bir kısmı tarafından tercih edilmektedir. Ancak burada, felsefi materyalizm terk edilmemekle birlikte, yansıtmacı materyalizmin bir çok sorunu çözmediği ileri sürülecek. Öncelikle yansıtma teorisini kısaca özetleyelim. Bu teoriye göre kabaca, düşünce maddenin bir yansımasıdır. İnsan teki maddenin en gelişmiş biçimidir. Bu en gelişmiş madde, madde hakkında bilgi edinebilir; maddeyi 'dil ve kavramlar' aracılığıyla temsil edebilir; bu temsil, birebir olmasa da ona yakın mütakabiliyet taşır. Bir bilginin gerçek olup olmadığının ya da doğruluğunun ölçüsü de bu yansıtma ilişkisinin kusursuzluğu ile belirlenir. Kusursuzluğun ölçüsü de gözlem, deney, sınanabilirlik gibi araçlardır. Lektorsky şöyle yazıyor:

Bilişsel ilişki sorunu konusundaki Marksist çözümlemenin çıkış noktası, şu temel gerçeğin kabul edilmesidir: Biliş, bilinçten bağımsız olarak var olan nesnel gerçeğin yansımasıdır; bilen ve kavrayan öznenin kendisi de nesnel gerçeklik kapsamındaki doğal bir varlıktır; biliş, yüksek bir örgütlenme düzeyine sahip özgül bir maddi sistem olarak beynin bir işlevidir ve dışsal nesnelere insanın duyu organlarını etkilemelerini öngörür. (1998:151)

Tabii olarak her özeti taşıdığı indirgemeyi, bu özet de içeriyor. Burada sorun, bilgi nesnesinin ayrıştırılmamasından doğuyor. Özetlediğimiz materyalist görüşlerin, tümüyle yanlış olduğu elbette ileri sürülemez; kavramlarla nesnel doğa arasında, kavramlarla insanal doğa, kavramlarla bilgi nesnesi olarak edinilmiş bilgiler arasında bir karşılıklılığın ya

da ilişkinin olmadığı hiçbir materyalist tarafından ileri sürülemez. Fakat bilgi süreci bu kadar basit çalışmaz, böyle işlemez. Bilgi süreci, insan faaliyeti tarafından oluşturulan bilgi nesnesi ile başlar; bir kez bilgi nesnesinin de insan faaliyetine dayalı olduğunun kabulü ile, aslında yansıtmacı materyalizmin son derece görelî bir gerçeğe vurgu yaptığı, sadece sonuçlardan yola çıktığı görülebilir.

Bilgi süreci hakkında bu tür yansıtmacı bir materyalizm ilk olarak, insan anlığını insan beynine indirgeyerek bir büyük hata yapar. Elbette beyin olmazsa dil, soyutlama, sözcükler, kavramlar ve nihayet düşünce de olmaz ama bilgi nesnesini bilgi yoluyla ayıştıran, insan tekinin beyni değil, insan faaliyeti olarak insan anlığıdır. Bilgi nesnesi hakkındaki bilgiyi edinen de insan beyni değil, insan anlığıdır. Çünkü insanal doğa, tarihsel bir varlıktır; özcesi Robinson bu tartışmanın nesnesi değildir. Üstelik insanlar, bin yıllardır biriktirdiklerini insan anlığında toplayıp gelecek kuşaklara aktarma sorununu da çözmüşlerdir. İnsan tekinin, gelişmiş bir sistem olan beyni yoluyla insan anlığına dahil olabilmesi, tartıştığımız sorun açısından neredeyse ayrıntıdır.

İkinci olarak, yansıtmacı materyalizm, insan tekini sahip olmadığı, hiçbir zaman sahip olamayacağı bir mertebeye, bilgiyi var eden özne mertebesine yükseltir. İnsan teki, insan anlığına dahil olabilir, okullara gider, bilimsel araştırmalara katılır hatta, yeni bilgiyi bir tek insan teki 'bulur' ama bu halde bile o, yalnızca insan anlığının basit bir parçasıdır. Şöyle söyleyelim; Newton olmadan Einstein olamaz, Marx olmadan da Lenin... Bu, insan teklerinin özerkliklerini ortadan kaldırmaz. Herkesin Einstein olabileceğini ileri sürmek anlamsız olur ama aksi de geçerli değildir; Einstein Robinson olsa idi, Robinsondan fazlasını yapabilir miydi?

Üçüncü olarak; bilgi nesnesi, nesnel ve insanal doğadan ayıştırılmadan bilgi süreci kavranamaz. Bilgi nesnesi, ne sadece nesnel doğadır, ne de sadece insanal doğadır; daha bilgiden söz etmeden bilgi nesnesi, nesnel ve insanal doğa karşısında bir soyutlamadır. Ancak bu soyutlama yoluyla nesnel ve insanal doğa hakkında açıklamalar elde edilebilir. Dolayısıyla bilgi nesnesi aynı zamanda insanal ve nesnel doğadır da. Örneğin, tarihsel materyalizmin bilgi nesnesi nedir? 'Tarihsel ve toplumsal ilişkilerdir' denildiğinde henüz bilgi edinilmemiştir, bilgi nesnesi ayıştırılmıştır. Ancak bu ilişkiler (bilgi nesnesi) incelenmek yoluyla bilgi edinilecektir. Örneğin sömürü ilişkisi ya da sınıf mücadelesinin tarihin itici gücü olduğu bulunacaktır. Daha bilgiye varmadan,

bilgi nesnesi ilk soyutlama düzeyi olarak belirir. Bilgi, ikinci bir soyutlama düzeyidir; bilginin kendisi bilgi nesnesi olduğunda ise soyutlama düzeyi artar. Nihayet bugün insanlık ilk tarihsel uğrağından o kadar ileridedir ki duyular diyebileceğimiz ilk algı ve bilgi edinme sürecinin, gündelik yaşam pratiklerinde bile, çok ilerisinde bir soyutlama düzeyinde bulunmaktadır. Bu ilk soyutlama düzeyinin kaynağı elbette nesnel ve insanal doğadır ama o, insan faaliyeti ile değıştirilmiştir. Artık bilgi nesnesi ile nesnel ve insanal doğa arasında, gerçek ve büyük bir açığı vardır. Dolayısıyla bilgi, evet, nesnel ve insanal doğayı anlamamızı, açıklamamızı, nesnel doğayı değıştirmemizi (temellük etmemizi), insanlığın özgürleşmesini sağlar ama artık açıkladığı şeyi temsil etme düzeyi, bir doğruluk kriteri olmaktan çıkmıştır. Doğruluk kriteri, insan pratiğidir. Yansıtmacı materyalizm, bu nedenle de yanılmaktadır.

Şu halde, burada özetle, nesnel ve insanal doğanın açıklanabileceğini kabul etmekle birlikte, bunun nesnel ve insanal doğa karşısında bir soyutlama olan bilgi nesnesi aracılığıyla mümkün olduğu; bilginin, gerçekte nesnel ve insanal doğanın bir soyutlaması olan bilgi nesnesi hakkında olduğu, doğruluk kriterinin yansıtma ilişkisi değıil, insan pratiğı, insan etkinliğı yoluyla bilginin nesnel ve insanal doğa içinde sınanması olduğu ileri sürülmekte ve bu yolla yansıtmacı materyalizmden kopulmaktadır. Bu bakış açısı, aslında Marx tarafından Feuerbach Üzerine Tezler de geliştirilmiştir. Burada birincisini tekrar yazmak yerinde olacak:

Tez 1: Feuerbachınki de dahil olmak üzere şimdye kadar varolan tüm materyalizmin başlıca eksiğı, şeyin [*Gegenstand*], gerçekliğın, duyusalığın duyusal insan faaliyeti, pratiğı olarak değıil, öznel olarak değıil, yalnızca nesne [*Objekt*] ya da sezgi [*Anschauung*] olarak kavranmasıdır. Böylece etkin yön, materyalizme karşıt bir biçimde, idealizm tarafından geliştirilmiş oldu - ama yalnızca soyut olarak, çünkü idealizm; bu biçimdeki gerçek, duyusal eylemi elbette bilmez. Feuerbach, düşünce nesnelereinden gerçekten farklı duyusal nesnelere istiyor, ama insan faaliyetinin kendisini nesnel [*gegenständliche*] faaliyet olarak kavramıyor. Böylece Hıristiyanlığın Özünde teorik tutumu, biricik gerçek insan tutumu olarak görüyor, oysa pratik yalnızca iğrenç, Yahudi'ce görünüm biçimi içersinde kavramıyor ve sabitleştiriyor. Böylece "devrimci" faaliyetin, "pratik-eleştirel" faaliyetin önemini anlamıyor.

Bilgi'nin Sınıflandırılması Üzerine

Engelsin Anti-Dühringte (1977) bilimleri sınıflandırmaya çalıştığı ve genel olarak bilimleri, matematik -kesin bilimler-, biyoloji-tıp ve insan bilimleri olarak bölünmüş bir şekilde düşündüğü biliniyor¹. Burada, genel olarak bilgi söz konusu edilmektedir ve henüz bilimlerden söz etme aşamasında bulunulmadığından, bir sınıflama, bilimsel bilginin ayrıcalıklı konumu üzerine tezleri ileri sürebilmek için ve bütün eksikliğine rağmen önerilecektir². Bilgiyi şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Bilimsel bilgi
2. Felsefi bilgi
3. Sanatsal bilgi
4. Ahlaki bilgi (gündelik yaşam bilgisi)

Sıralama bir hiyerarşi içermiyor; bu bilgi türleri arasında sadece bilimsel bilgi ayrıcalıklıdır çünkü bilimsel bilgi, Marx ve Engelsin sözünü ettikleri 'gerçek bilgi'dir. Bundan kastedilen, bilimsel bilginin, nesnel ve insanal doğayı bilgi nesnesi olarak edinirken, insan etkinliği olarak nesnel ve insanal doğaya tekrar döndüğünde, uygunluğunu sağlayabilen bilgi olduğudur. Diğer bilgi türleri için bu söylenemez. Şu anlamda; bilimsel bilginin bilgi nesnesi sınırsızdır. Örneğin nesnel ve insanal doğanın aynı süreci hem bilimsel bilgi hem de felsefi bilgi tarafından bilgi nesnesi haline dönüştürülebilir. Bu durumda bilimsel bilginin sunduğu açıklama 'gerçek', felsefi bilginin sunduğu açıklama ise bilimsel bilginin sunduğu açıklama ile açıkça geliyorsa 'spekülasyon'dur. Fakat, bu bilimsel bilginin bilgi nesnesi edindiği bir sürecin felsefi ya da sanatsal bilgi tarafından da bilgi nesnesi edinilemeyeceği anlamına gelmez; aksine, çoğu kez, bu bilgi türlerinin edindiği bilgi nesnesi nesnel ve insanal doğadaki aynı süreçler hakkındadır. Burada, bilgiyi sınıflandırarak, bilgi nesnelere ayırtmış oluyoruz; ancak, nesnel ve insanal doğa ayırtılamaz.

Felsefi bilgi, esas olarak, edindiği bilgi nesnesi/nesnelere nedeni ile nesnel ve insanal doğa içinde insan etkinliği olarak sınırlanamaz bir bilgidir. Ancak bilimsel bilginin hegemonyasında 'felsefe olmayan felsefe' şeklinde (burada yapılmaya çalışıldığı gibi) insan özgürleşmesine hizmet edebilir. Tanrının varlığı ancak felsefi olarak ispatlanabilir, ancak, insan özgürleşmesine hizmet edecek felsefe için bu sorun bir bilgi nesnesi olamaz. Bilimsel bilginin hegemonyasından kasıt hiyerarşik bir ilişki

olmayıp, budur. Sanatsal bilgi ise, nesnel ve insanal doğayı bilgi nesnesi haline dönüştürdüğünde, aslında insanın bilimsel bilgi yoluyla estetik faaliyetine konu edemeyeceği deneyimleri hakkında bilgi üretmiş olur. Bu bakımdan, yani insanın gündelik yaşam içinde, nereden gelip nereye gittiğini belirlemesi, davranışlarını kontrol etmesi gibi işlevleri nadiren de olsa gördüğü için, esas olarak bu işlevleri gören ahlaki bilgi ile sanatsal bilgi arasında, bir geçişlilik vardır; aynı geçişlilik, felsefi bilgi ile bütün bilgi türleri arasında da gözlenebilir.

Bilgi türlerinin sınıflandırılması, onlar arasındaki çoğulluğun kabul edilmesi anlamına da gelir. Marksist bir perspektiften bakıldığında da felsefi bilginin 'felsefe olmayan felsefe' şeklinde işlemesi gerektiği dışında, bu çoğulluğu kabul etmek gerekmektedir. Nitekim, Marksizm bu çoğulluğu bütünleştirmiştir. Tarihsel materyalizm esas olarak, insanal doğayı (buna, şimdi de toplumsal gerçeklik ya da yine tarih ve toplum diyelim) özgül bir şekilde bilgi nesnesi edindiğinden, toplumsal gerçekliğin her katı hakkında bilgi üretir. Şu halde Marksist, aynı anlama gelmek üzere, tarihsel materyalist bir sosyal bilimci, esas olarak, sosyal bilimleri verili şekliyle (tarih, sosyoloji, iktisat, siyaset bilimi, vd.) ayırıştırmaı kabul etmez, bütünleştirir ve toplumun bütünsel bir açıklamasını, bilgisini sunar. Tarihsel materyalist bir sosyal bilimcinin bilgi nesnesi, Tarih tir. Tarihsel materyalizmin bu bütünleştirmeyi yapmış olması, felsefe olmayan felsefe şeklinde bilgiyi yukarıdaki gibi sınıflandırmamızı engellemez. Ancak bu sınıflandırma genel olarak sosyal bilimler alanındaki, toplumsal ilişkilerin özgül bilgi nesnelere haline dönüştürülmeleri yoluyla yaratılan ve çoğu kez de, toplumsal ilişkileri açıklamayı kolaylaştırmanın ötesinde zorlaştıran bölünmeyi (sınıflamayı) meşru kılmaz.

Son olarak sınıflandırmanın neden gerekli olduğunu ileride de tartışacağımızdan şimdilik bir cümle ile belirtelim: Eğer bu sınıflandırma olmaz ve bilgi türlerinin çoğulluğu kabul edilmez ise, bilimsel bilgiye dayalı despotluğun, ya da bilimsel bilgi ile toplumsal eşitsizlikleri meşrulaştırmanın yolu açılır.

Üçüncü Ara: Marx'ın Feuerbach Üzerine Tezler'inde İnsan Etkinliği

Marx, tezlerin 3., 8. ve 11. sinde ayrıca yorumumuza gerek kalmaksızın, şöyle yazar:

Tez 3: Ortamın değiştirilmesine ve eğitime ilişkin materyalist öğretisi, ortamın insanlar tarafından değiştirilmediğini ve eğiticinin kendisinin

de eğitilmesi gerektiğini unuttur. Bu yüzden de, toplumu, biri toplum-
dan üstün olan iki kısma ayırmak zorunda kalır. (Örneğin Robert
Owen'da.)

Ortamın değiştirilmesi ile insan faaliyetinin ya da kendi kendini
değiştirmenin çakışması, yalnız devrimci pratik olarak kavranabilir
ve ussal biçimde anlaşılabilir.

Tez 8: Tüm toplumsal yaşam, özünde pratiktir. Teoriyi gizemciliğe
saptıran bütün gizemler, ussal çözümlerini insan pratiğinde ve bu
pratiğin anlaşılmasında bulurlar.

Tez 11: Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorum-
lamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir.³

Marx, tezlerde öncelikle, burjuva materyalizmini (mekanik ve metafizik
materyalizmi) eleştiriyor; devamla, bilgiyi insan etkinliğinin bir ögesi
olarak anlıyor. Bilgi nesnesinin ayrıştırılması esnasındaki soyutlamanın,
teoriyi gizemciliğe saptırabilmesi de mümkündür. Buradan bir açıkla-
manın çıkmayacağı, aynı bir gizemin çıkacağı (tez 8), bunun ise insan
etkinliğinin bir ögesi olarak bilgi olmadığı açıkça söyleniyor.

Nihayet, sorun, dünyayı yorumlamakla yetinmemek, onu değiştirmektir.

Bilgi, özellikle de bilimsel bilgi, eğer dünyayı yorumlamakla yetiniyor,
'ortamın değiştirilmesi ile insan faaliyetinin ya da kendi kendini değiştir-
menin çakışmasının, yalnız devrimci pratik olarak kavranabilir ve ussal
biçimde anlaşılabilir' olduğunu göz ardı ediyorsa, özcesi, insan etkinliği
tarafından nesnel ve insanal doğada sınıanamıyorsa, bilginin bilgi
olarak ayrıştırılmasına da gerek yok denilebilir. Daha da özcesi, insan
faaliyeti tarafından seçikleştirilmemiş hatta oluşturulmamış bir bilgi nes-
nesi yoktur. Böyle söylemekle şunu da ileri sürmüş oluyoruz; sosyal bil-
imler ve pozitif bilimler diye yapılan ayırım felsefi olarak gereksizdir. Bu
ayırım, genelde ikincisinde bilgi nesnesinin insan faaliyeti, ilkinde ise
bizzat 'madde' olduğu yoluyla yapılmaktadır. Marx ve Engels,bize önce
felsefi maddenin 'bilgi nesnesi' olduğunu, sonrada bilgi nesnesinin
insan faaliyeti tarafından oluşturulduğunu bir kez göstermekle, bu
ayırımı bilim felsefesi içinde ilga ediyorlar⁴. O yüzden ki bilimin tek bir
bilgi nesnesi vardır, o da Tarih tir.

Bu yüzden, Engels e felsefe spekülasyon olarak görünür ama felsefesiz
bir Marksizm olabilir mi?

Devam: Marksist Bir Felsefe İçin Satırbaşları

Marksizm içi bir tartışma yapmak gerekiyor. Marksist felsefe bir bilim değildir, felsefedir. Yukarıda bilgi sınıflanmış ve felsefenin bilimsel bilginin disiplini altında olması gerektiği üzerinde durulmuştu; şimdi de felsefi bilgiyi bilimsel bilgi ile sömürgeleştirmek şeklindeki ikinci yanlış eğilimden, adı konularak söz edilmelidir. Ad, pozitivist Marksizmdir. Pozitivist Marksizm ile kastedilen, bütün bilgi türlerini bilimsel bilginin disiplini altında sömürgeleştirme eğilimidir. Pozitivist Marksizm, Engelsin 'diyalektik materyalizm olmayan felsefedir' sözlerini, 'felsefe de bir bilimdir' diye yorumlamıştır. Buradaki neri ise şudur: Diyalektik materyalizm ne bir bilimdir ne de spekulatif bir felsefedir; tarihsel materyalizmin sınırlarını çizdiği alanda konuşan felsefe olmayan felsefedir, bilim ve felsefenin bileşimini içerir.

Engels, *Ludvig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*'nda (1992) ve Lenin *Marksizmin  Kaynağı ve üç öğesi* (1990) adlı makalesinde Marksizmin, teorik bir bütünlük (bilim ve felsefe) ve işçi sınıfının siyasal hareketinin birliği olarak anlaşılması yolunda; Fransız Aydınlanmasını, Klasik Alman Felsefesini ve İngiliz Ekonomi Politieğini eleştirip bütünleştirerek geliştiğini yazarak, onun bütünlüğüne vurgu yapmışlardır. Marksizm  ögeden oluşur; bilim, felsefe ve politika -sosyalist siyaset teorisi ve pratiği anlamında-. Lenin ise bunları şöyle sıralar; tarihsel materyalizm, diyalektik materyalizm ve bilimsel sosyalizm. (Bkz. Mısıır, 1995 ve 1996)

Pozitivist Marksizm e göre her bilgi türü bilimsel olmalıdır; bu yüzden her entelektüel üretim süreci bilimsel pratiğe denk düşer. Yani, felsefe de bir bilimdir, ha keza, estetik de, politika da. Pozitivist Marksizm, bilen bir özne (yansıtmacı materyalizm) tasavvur eder. Dünyanın (insanal ve nesnel doğanın) bilinebilirliği Marksist felsefenin temel bir tezidir. Ancak bilen tek bir özne tasavvuru ile dünyanın bilinebilirliği tezi karıştırılmamalıdır. Pozitivist Marksizm 'biliş'i (bilebilmeyi) bir tekelin eline verir; teoride bu bilimdir. Demek ki dünyayı değiştirecek bilginin, yani insan etkinliğinin nesnel ve insanal doğa içinde sınıyabileceği bilginin salt bilim sürecinden çıkmayacağı, bizzat devrimci pratiğin de 'ussallaştırılabileceği' (3. Tez) Marksist bir felsefenin temel kabullerindedir.

Lenin, bir materyalisttir. Marx ve Engels de öyle; yazının başında vur gulanmıştı, Marksist bir felsefenin en önemli ayracı budur; bu felsefe materyalisttir. Diyalektik mantık, Marksist felsefenin bir bileşeni,

dolayısıyla ikinci bir ayraç değildir. Diyalektik, Marksist felsefenin bir niteliğidir. Marksist felsefe için bu önemli bir sorundur. Mantık, bilgi sürecinin işleyiş eğilimlerini (yasalar da denebilir) açıklamaya çalışan bir disiplindir. Diyalektik mantık, bu disiplin içinde en uygun açıklamadır ve Marksist felsefe bu yüzden diyalektiktir ama felsefe olarak ona rengi -ni veren materyalizmdir⁵. Sorun bilgi teorisi ya da analiz yöntemi olduğunda, diyalektik, gerekli bir açıklama ve araçtır.

Marksist felsefenin, felsefe olmayan felsefe olarak -bu spekülatif felsefe -den kopmuş olması anlamındadır- temel sorunu, bilgi sürecidir. Buna ilişkin öneriler yukarıda sunulmuştu. Fakat eksik bırakılmış bir sorun duruyor: Madem Marksist felsefe materyalisttir, 'madde' bu felsefece nasıl anlaşılır, ya da anlaşılmalıdır? Lenine başvuralım: 'Madde, felsefi bir kategoridir. (...) Maddenin, kabulü felsefi maddeciliği tanımlayan başlıca özelliği, nesnel bir gerçeklik oluşudur.' (aktaran: Althusser, 1989:80) Lenin böylece, felsefi madde kategorisini bilimsel madde kategorisinden ayırarak, önemli bir adım atmış olmaktadır. Bu adımı derinleştiren Althusser olmuştur:

Sonuç olarak, aynı anda hem bir varoluş (*existence*), hem de bir nesnellik Tezi olan felsefi madde kategorisi hiçbir zaman bilimsel madde kavramının içeriğiyle karıştırılmamalıdır. (...) Lenin'in bu ayırmadan çıkardığı yargılar son derece önemlidir. Önce o zaman, 'fizik buhranı' olarak adlandırılan şeyin doğrusunu yeniden koyar, fizik asla buhranda değil ama gelişme halindedir. Madde 'ortadan kaybolmadı'. Yalnız bilimsel madde kavramı içerik değiştirdi ve gelecekte de durmadan değiştirmeye devam edecek, çünkü bilgilenme süreci bizzat kendi nesnesinde bitimsizdir. (1989:80-1)

Aslında anlaşılıyor ki Lenin, bilgi nesnesini (bu, artık ifşa edebiliriz ki felsefi madde denilen şeyin gerçek adıdır) tanıyordu. Burada sunulan, bilgi, bilgi nesnesi, nesnel ve insanal doğa arasındaki ayırım ve bu ayırma dayanan önermeler, bilgi sürecinin anlaşılması ve felsefi materyalizmde ısrar için, anahtar önemdedir. Böylece sorun, açıklığa kavuşmaktadır. Madde felsefi bir kategori(bilgi nesnesi)dir ve fizikteki ya da başka bilimlerdeki herhangi bir gelişme bu felsefi kategoriyi ortadan kaldırmaz. Pozitivist Marksizm, bilim ile felsefeyi ayırıştırmadığı için, kuantumcu idealizm -görecelikçi hiper ampirizm- karşısında ciddi bir savunuya girememiştir. Halbuki görüldüğü gibi, felsefenin içinden konuşulduğunda, ortada bir sorun yoktur.

Bu yazıda sıkça geçen 'felsefe olmayan felsefe' belgisine gelinirse, bunu ilk ortaya atan Engels Öyle yazar:

Modern materyalizm, artık, bir felsefe değil, ama aynı bir bilimler bilimi dışında gerçek bilimlerde yararlılığını gōsterecek ve kullanılacak yalın bir dōnya gōrüşüdür. (...) Demek ki, felsefe, burada 'kaldırılmıŐ, yani aynı zamanda hem aŐılmıŐ, hem korunmuŐ' biçiminde aŐılmıŐ, gerçek içeriğinde korunmuŐtur. (1977:237).

Demek ki Engels e gōre de felsefe korunmuŐtur. Peki, nasıl korunmuŐtur? Gōrkemli bir epistemoloji olarak. Bu yazının temel sorunu da bu gōrkemli epistemolojinin, Marksist bilim ve politika tarafından sūrekli tahkim edildiğinden ōkmeyen bu felsefenin yeniden inŐasıdır.

Dōrdūncū Ara: Hakikate Yol Var mı?

Lenin, bilgi sūreci üzerine dūŐunūrken felsefenin içinden Őyle yazar: 'bilim yalnızca pratik reçeteler sunabilir; gerçek bilgiyi deęil.' (1988:248) Őzerinde dūŐunūlmeli. Engels, *Ludvig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*'nda (1992) Őyle yazar:

Hiçbir felsefi sav, Hegel'in ũnlū "Gerçek olan her Őey ussaldır, ussal (*rational*) olan her Őey gerçektir" savı kadar, yeteneksiz hūkūmetlerde bu denli Őukran duygulan ve onlardan daha az yeteneksiz olmayan liberallerde de bu denli Őfke uyandırmamıŐtı. Ama Hegel felsefesinin asıl anlamı ve devrimci nitelięi (burada Kanttan beri sūregeleyen hareketin sonucu olarak Hegel felsefesinin bu yōnūyle sınırlı kalmak zorundayız) insan dūŐuncesinin ve insan eyleminin būtūn sonuçlarının son ve kesin olma nitelięine artık kesin olarak son vermesindedir. Felsefede kabul edilmesi sōz konusu olan gerçek, Hegel'de, bir kere keŐfedildikten sonra artık ezbere Őğrenilmesinden baŐka bir Őey kalmayan bir dogmatik ilkeler dermesi deęildi artık; gerçek, bundan bōyle, bizzat bilgi sūrecinin içinde, hiçbir zaman sōzde bir mutlak gerçeęin bulunuŐu ile artık daha Őteye gidilemeyen, ulaŐılan mutlak gerçek karŐısında kolları kavuŐturup aęzı açık seyretmekten baŐka yapacak bir Őey bulunmayan bir noktaya varmaksızın bilginin alt basamaklarından gittikçe daha ũst basamaklarına yūkselen bilimin uzun tarihsel geliŐmesinde yatıyordu. Ve bu, būtūn Őteki bilgi ve pratik eylem alanlarında olduęu gibi felsefi bilgi alanında da bōyleydi.(13-14)

Hakikat bilmecesi sorulmuş oluyor. Yanıtı da makalenin içinde; bilgi, bilgi nesnesi hakkındadır, bilginin gerçeklik iddiası, nesnel ve insanal doğa karşısında değil, bilgi nesnesi karşısındadır. Örneğin, kar oranlarının düşme yasasının bir bilgi olduğu muhakkak, bunun bir hakikat olduğu ise, ancak, bilgi nesnesi karşısında ileri sürülebilir; bilgi nesnesi de kapitalist üretim ilişkileridir. Kapitalist üretim ilişkileri içinde kar oranları düşme eğilimi gösterir, bu gerçektir; başka bir deyişle, küçük harfle hakikat; büyük harfle Hakikat ise Alman idealizmine mahsustur, Marksist felsefe, bilgi olanağında ve gerçekliğin bilinebileceğinde ısrar eder ama asla mutlak bilgiden ve Hakikatten söz etmez. Açık ki bilgi nesnesi insan faaliyeti bağımlı olduğu -insan faaliyeti tarafından seçikleştirildiği ya da oluşturulduğu- için, bilgi nesnesi hakkındaki bilgi de tarihseldir.

Peki gerçekliğin bir ölçüsü var mı? Evet bu, bilgiyi de olanaklı kılan insan etkinliğinin kendisidir. Marx, Feuerbach üzerine ikinci tezde şöyle yazar:

Tez2: Nesnel [gegenständliche] hakikatin insan düşüncesine atfedilip atfedilmeyeceği sorunu -bir teori sorunu değil, pratik bir sorundur. İnsan, hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu dünyaya aitliğini [Disseitigkeit] pratikte kanıtlamalıdır. Pratikten yalıtılmış düşüncenin gerçekliği ya da gerçeksizliği konusundaki tartışma, tamamıyla skolastik bir sorundur.

Nihayet Lenin, 'Diyalektik Üzerine' adlı kısa makalesinde (1975), 'tek doğrulayıcı pratiktir.' diye yazar. Açık ki hakikat, aranılacak ve bulunabilecektir; 'gerçek bilgi' olanaklıdır, ancak Hakikatler sadece kurulabilirler. Dinler Hakikatler kurmuştur, idealist felsefeler keza, şimdi de idealist sosyal bilim 'bilginin olanaksızlığı' Hakikatiyle gezinmektedir ortalıkta.

Son Olarak, Bazı Kategoriler Üzerine

Bu yazının özgül ağırlığı, bilgi süreci olsa da Marksist felsefeyi tekrar olanak hanesine yazmakla da ilgilenildiğinden, bilgi sürecinden söz ederken mutlaka değinilmesi gereken hareket ve bağıli kategorilere, öz ve görünüş, rastlantı ve zorunluluk vd. değinmek mümkün olmamıştır. Yine de bu kategorilerin bilgi sürecini açıklamak üzere işlevli ve bilgi nesnesi bağımlı olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, insan faaliyetinin seçikleştirdiği bilgi nesnesinin bir sistem olarak (örneğin Kapitalizm) açığa çıkış süreci, aslında tarihsel olarak zorunlu olmayabilir ama bir

kez bu sistem açığına çıkmakla, edindiğimiz bilgiler bize şunu gösterir ki, sistem içinde bir dizi zorunluluk -neden-bağımlı sonuç (nedensellik) ya da yasallık- vardır. Aynı şekilde öz ve görünüş, bilgi nesnesine ilişkin bir soyutlamadır; nesnel ve insanal doğanın tarihsel olmayan (bilgi nesnesine dönüştürülmemiş) bir özünden söz edilemez. Ancak bilgi nesnesi oluştuğunda, genellikle yasalar şeklinde karşımıza çıkacak olan içsel ilişkiler, yani öz, çoğu kez görünmez; görünenler ise çoğu kez içsel ilişkileri (yasalar) yansıtmaz. Bilgi bu nedenle bilgi nesnesinin özüne ilişkindir.

Hareket ise nesnel ve insanal doğaya ait olduğu kabul edilmesi gereken bir kategoridir. Keza hareket kategorisi olmadan, bilgi nesnesini anlamak mümkün olmaz. Hareketin varlığı, ve iddia ettiğimiz gibi insan faaliyetinin de bilgi sürecinde bilgi nesnesine dönüşen nesnel ve insanal doğanın asli unsuru olması, yansıtmacı materyalizmin temel varsayımlarını çökertir.

Nihayet, Alman idealizminin tannısı çoktan ölmüştü, bugün Fransız idealizmi sosyal bilimi esir aldı, Marksist felsefe de bugün Fransız idealist sosyal biliminin tannısına suikastte, tarihsel materyalizmi yalnız bırakmamak zorundadır.

Notlar

1) "Bütün bilgi alanını, eski ünlü yönteme göre, üç büyük kesime bölebiliriz. Birincisi cansız doğa ile uğraşan ve matematik olarak işlenmeye az çok elverişli bütün bilimleri kapsar: Matematik, astronomi, mekanik, fizik, kimya. Eğer biri çok yalın nesnelere büyük sözcükler uygulamaktan zevk alırsa, bu bilimlerin kimi sonuçları ölümsüz doğruluklardır, son çözümlemede kesin doğruluklardır denilebilir; ayrıca bu nedenle de bu bilimlere kesin bilimler adı verilmiştir.(...) Bilimlerin ikinci sınıfı, canlı organizmaların irdelenmesini içine alan sınıftır. (...) bilimlerin üçüncü grubunda, yani insanların yaşama koşullarını, toplumsal ilişkileri, hukuk ve devlet biçimlerini, felsefeden, din-den, sanattan vb. oluşan...." (Engels, 1977:153-4)

2) Burada, felsefi spekülasyon alanında yapılmış sınıflamalara değinmek gerekli görülmedi. Ancak bizzat sosyal bilim pratiği içinde olan iki önemli ismin sınıflamasından söz etmek uygun olabilir. İki Gurvitch'inkidir. Gurvitch, "Bilgi Sosyolojisinin Sorunları" başlıklı makalesinin sistematik sunuş bölümünde, "bilgi sosyolojisinin, aşağıdaki her biri toplumsal gerçeklikle farklı yoğunlukta bir ilişki içinde bulunan ve bilgi sistemlerinin hiyerarşilerinde farklı sıraları alabilecek olan türlerin çoğulluğunu hiçbir zaman gözden kaybetmemesi gerektiğine inanıyoruz." diyerek şu sınıflamayı

yapar: "1. Dış dünyanın algısal bilgisi, 2. Başkalarının, Bizlerin, grupların, toplumların bilgisi, 3. Sağduyu'nun bilgisi, 4. Teknik bilgi, 5. Siyasal bilgi, 6. Bilimsel bilgi, 7. Felsefi bilgi." (1999:248) Wallerstein ise, bilginin idiografik ve nomotetik biçimlerinden söz eder (2000). Bunu, bir yanda bilimin merkezinde durduğu yasalı bilgi, diğer yanda, felsefe ve edebiyatın merkezinde durduğu bilgi olarak açıklayabiliriz. Bu sınıflamalar sadece birer örnek olarak sunuldu, doğal ki bir dizi örnekten daha söz edilebilir.

3) 1845 ilkyazında Marx tarafından yazılmıştır. Özgün basımı Engels tarafından 1888'de, kendi yazdığı *Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu*'nun aynı basımının ekinde yayınlanmıştır.

4) Pozitif bilimler ve sosyal bilimler şeklinde yapılan ayırım, doğruluk kriteri bakımından da yersizdir. Bu ayırım, sadece, bilimin nesnel ve insanal doğayı bilgi nesnesi haline dönüştürürken iki büyük ve ayrı bilgi nesnesi adası yaratmış olduğu varsayılarak -bu varsayımın da felsefi bir bilgi olduğu unutulmadan- savunulabilir. Bu varsayım, bu iki büyük adanın -bilgi nesnesinin- insan faaliyeti tarafından belirlenmesi, ilkinde dolaylı, ikincisinde dolaysız olduğu için işlevlidir de.

5) Bu yazıda, diyalektiğin Marksist felsefenin bileşeni değil niteliği olduğundan söz edilmiş ama buna kısaca değinilerek geçilmiş ve yeterince açıklanmamıştır. Bu başlı başına bir makale oluşturması gereken ayrı bir sorundur ve en azından bu yazı kapsamında 'diyalektiği gözden düşürmek' gibi bir anlam taşımamaktadır. Lenin, "Diyalektik (Hegel'in) ve Marksizmin bilgi teorisinin ta kendisidir." (1975:95) diye yazar. Açık ki, diyalektik, bilimsel bir yöntemdir de. Başka bir deyişle, diyalektik, felsefeye indir genemez. Aksi de doğru, nesnel ve insanal doğadaki bütün ilişkiler de yöntemsel düzeyde bile, diyalektiğe indirgenemez.

Kaynakça

Althusser, L.(1989) *Lenin ve Felsefe*, çev. Murat Belge vd., İstanbul: İletişim.

Callinicos, A. (1998) *Tarih Yapmak*, çev. Nermin Saçtçıoğlu, İstanbul: Özne.

Diemer, A. (1997) "Bilgi Kuramı", *Günümüzde Felsefe Disiplinleri içinde* (der. ve çev. Doğan Özlem) ss.163-181, İstanbul: İnkılap.

Gurwitch, G.(1999) *Sosyoloji ve Felsefe*, çev. Kadir Cangızbay, Ankara: Ütopya.

Engels, F. (1992) *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, çev. Sevim Belli, Ankara:Sol.

Engels, F. (1977) *Anti-Dühring*, çev. Arif Gelen, Sol:Ankara

- Lektorsky, V. (1998) *Özne Nesne Biliş*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul:Toplumsal Dönüşüm.
- Lenin, V.I. (1988) *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, çev. Sevim Belli, Ankara:Sol.
- Lenin, V.I. (1990) *Marx, Engels, Marksizm*, çev. Vahap Erdoğan, Ankara:Sol.
- Lenin, V.I. (1975) *Felsefe Defterleri 1*, çev. Uluğ Nutku, İstanbul:Maya.
- Marx-Engels (1992) *Alman İdeolojisi*, çev. Sevim Belli, Ankara:Sol
- Marx-Engels (1977) *Seçme Yapıtlar 2*, çev. Sevim Belli vd. Ankara:Sol.
- Marx-Engels (1979) *Seçme Yapıtlar 3*, çev. Sevim Belli vd. Ankara:Sol
- Marx, K. (1979) *1844 Elyazmaları*, çev. Kenan Somer, Ankara:Sol.
- Mısır, M.B. (1996) "Marksist Bir Felsefe İçin Satırbaşları", *İnsancıl*, sayı:67, İstanbul.
- Mısır, M.B. (1995a) "Ayıklama, İdeoloji, Estetik", *İnsancıl*, sayı:55, İstanbul.
- Mısır, M.B. (1995b) "Hegel Yolunda Bir Üçlü", *İnsancıl*, sayı:61, İstanbul
- Wallerstein, I. (2000) *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis.